

OBSAH

I.

O POTŘEBĚ KONKRETNÍHO VĚDECKÉHO VÝZKUMU:

Co tvoří podstatu vědy — Každá vědecká generalisace je oprávněná jen tehdy, když se opírá o fakta, zjištěná a zpracovaná vědeckou metodou — Pracovní hypotéza — O 'náhodách' — Vědy sociální u srovnání s vědami přírodními — Zákony sociálního jsoucna — Vědecký výzkum, jeho význam a potřebnost — Stručně o výzkumu, jenž tvoří východisko této práce

1

II.

KAPITOLA O SOCIÁLNÍCH POSTOJÍCH:

'Postoj'; filologický a věcný rozbor tohoto slova — Pojem 'sociální postoje' u různých autorů: W. I. Thomas, Fl. Znaniecki, G. Wallas, J. Dewey, E. Faris, R. E. Park, G. A. Lundberg, I. B. Kelley, W. C. Smith, W. W. Clark, W. E. Atkins a H. D. Lasswell, M. Sherman, J. K. Folsom, L. L. Bernard — Klasifikace sociálních postojů u L. L. Bernarda, G. A. Lundberga, E. Farise, J. K. Folsoma — Stanovisko autorovo a jeho chápání pojmu sociálních postojů — Postoj výsledný — Rozlišování mezi poměrně vyhraněnými a trvalými postoji a mezi okamžikovými reakcemi davových psychos — Postoj je předobrazem činnosti — Mínění a zkušenosti některých autorů, kteří upozorňují na nedostatky, jimž je vystaveno studium sociálních attitud: L. L. Bernard, E. Faris, M. Sherman, H. E. Perry, P. A. Sorokin, G. A. Lundberg — Jak potřebnost a cenu vědeckého studia sociálních postojů zdůrazňují E. Faris, G. A. Lundberg a L. L. Bernard — Vztah postojů verbalizovaných (mínění) k postojům, jež se projevují činy — Každý z nás zjišťuje postoje v každodenním životě, aby si učinil svá mínění o lidech a upravil si svůj poměr k nim — Pokusy o zdokonalení výzkumné techniky, pomocí níž je možno opatřit si data při studiu sociálních postojů: Fl. Allport a D. Katz, L. L. Thurstone, S. A. Stouffer, C. L. Fry, K. Young, M. Sherman, W. W. Clark, R. Likert — Přehled prací několika amerických autorů, kteří se obírali studiem sociálních attitud: W. F. Vaughan, S. P. Rosenthal, O. Milton Hall, W. Keh-Ching Chen, C. C. Zimmerman, L. D. Zeleny, H. H. Remmers a jeho studenti z Purdue University, W. C. Smith, L. L. Bernard, A. O. Bowden & Floyd F. Caldwell & Guy A. West, W. A. Anderson — Sociální postoje patří k oněm společenským jevům, jejichž studium jest velmi žádoucí, teoreticky i prakticky prospěšné

6

ÚVAHA O VÝZKUMNÉ METODĚ DOTAZNÍKOVÉ:

Vědecká metoda jest společná všem vědním oborům; rozdíl tkví toliko v t. zv. metodickém postupu, jímž jest metoda podle potřeby uzpůsobena povaze poznávaného jsoucna — Dotazník a jeho výhody — Trojí možnost použití dotazníku při výzkumu — Výzkum musí směřovat k zjištění dat pokud možno reprezentativních — Malá homogénost dat, jež jsou předmětem studia věd sociálních — Hojné používání dotazníků při výzkumu vedlo k jejich zneužívání, což vyvolalo kritické námitky — Doklady některých námitek: M. C. Elmer, W. E. Spahr, C. L. Fry, Ch. C. Peters, R. L. Kelly, Read Bain, M. Smith — Nedostatky nepřímé metody dotazníkové u srovnání s výhodami dotazníkové metody přímé — Výhody výzkumného postupu za použití nepřímé metody dotazníkové: C. L. Fry, R. S. Cavan, G. A. Lundberg — Autorovy zkušenosti s přímým výzkumným postupem — Důvody, jež mluví ve prospěch nepřímé metody dotazníkové všude tam, kde jde o zjištění intimnějších dat osobních a kde je žádoucí anonymita — Zásady, jichž musí býti dbáno, má-li dotazníková metoda vést k dobrým výsledkům — Sedm pravidel A. L. Bowleyho — Jak upravit počet a znění otázek dotazníku — Úvodní slova dotazníku, jeho záhlaví, oslovení odpovídajícího, dodatečné vysvětlivky — Rozeslání upomínacích dopisů (zkušenosti H. A. Toopse) — Odpovědi na dotazník musí býti získány v určitém časovém rozmezí, dokud nedošlo k nějakým podstatným změnám — Kdy je nejlépe dotazníky rozeslat — Jak se dobrat odpovědí na otázky 'inkvizitorské' (St. Chapin, K. B. Davis) — Dobré výsledky dotazníkového šetření si musíme zaručit již přípravnými pracemi; devět otázek H. Secrista — Důvody, proč je nutno věnovat péči též vnější úpravě dotazníku: tvar dotazníku, jeho velikost, barva, jakost materiálu; pořadí jednotlivých bodů, slovní stylizace otázek a jejich počet — Studium sociálních postojů vyžaduje obzvláštní obezřelosti při výzkumu a zdokonalení výzkumné techniky — Popis některých výzkumných metod za pomoci dotazníku: metoda vyškrtávací; metoda odpovědí typu 'ano — ne'; metoda odstupňované pravdivosti; metoda logického závěru; metoda zjištění mravní citlivosti; postup zdůvodněním; postup zevšeobecněním; postojová stupnice — Podrobnosti o výzkumu, z jehož dat vychází tato studie: práce přípravné, povaha dotazníku a vypracování jeho textu postupem experimentálním; průběh výzkumu a zkušenosti, jichž autor nabyl — Zpracování dat povahy kvalitativní postupem kvantitativním (metoda statistická) — Souvislost užšího problému studie (prestíž sociál. utility různých povolání) se širším problémem demokracie (pojem veřejného blaha)

55

IV.

ROZBOR DOTAZNÍKŮ:

Dotazníky (celkem 914) byly podle zaměstnání odpovídajících utříděny do dvanácti skupin. Při rozboru bylo ve všech těchto skupinách postupováno stejně: po stručném nástinu složení skupiny následuje vždy přehled o tom, která povolání (a kolikrát) byla uvedena na místě prvním jako sociálně nejprospěšnější, která povolání byla uvedena mezi členy první trojice, která byla zařaděna do trojice poslední, a konečně která byla odpovídajícími postavena na poslední místo kla-

sifikace jako povolání nejméně potřebná, případně jako povolání sociálně škodlivá. Jiný přehled zpracovává odpovědi na otázku, proč odpovídající považují ona tři povolání, která uvedli na prvních třech místech, za nejdůležitější, či zdali jsou podle jejich soudu všechna povolání stejně důležitá. Doplněním a korektivem toho jest pak přehled odpovědí podle toho, jaké stanovisko zaujali odpovídající k otázce, zdali se náš stát obejde bez některého z uvedených povolání, má-li se jeho občanům vést dobře a má-li obstát v soutěži s ostatními národy světa. Všechny tyto přehledy jsou doplněny hojnými citacemi, z nichž se dovídáme, jak odpovídající svou klasifikaci odůvodňují, proč některá povolání chválí jako velmi prospěšná a proč jiná povolání odsuzují jako sociálně nepotřebná či dokonce škodlivá; bylo tak umožněno sestavit přehled též o tom, proti kterým povoláním a kolikrát vyskytují se námitky nebo odsudky. Na konci každé skupiny jest připojena přehledná tabulka, v níž kromě dat, jež jsme uvedli svrchu, jest poznačeno, kolikrát které povolání nebylo do klasifikace pojata vůbec, jakož i která povolání byla odpovídajícími přidána spontánně, buď jako sociálně prospěšná a žádoucí či jako činitel poškozující zájmy veřejného blaha. Názvy 12 základních skupin:

- I. Rolníci.
- II. Dělníci.
- III. Samostatní podnikatelé nižší kategorie.
- IV. Obchodníci.
- V. Samostatní podnikatelé vyšší kategorie a svobodná povolání.
- VI. Veřejní i soukromí zřízení.
- VII.a Veřejní zaměstnanci nižší kategorie.
- VII.b Soukromí zaměstnanci nižší kategorie.
- VIII. Veřejní i soukromí zaměstnanci vyšší kategorie (vysokoškoláci).
- IX.a Učitelé.
- IX.b Profesori.
- X. Vojáci 91

V.

KOEFICIENT PRESTIŽE SOCIÁLNÍ UŽITEČNOSTI
KLASIFIKOVANÝCH POVOLÁNÍ:

O prestiži; existuje všude tam, kde lze porovnávat mezi nerovnostmi; když se rozdíly zmenšují, zmenšuje se i prestiž (příklady) — Obtíže, když jde o zpracování dat, týkajících se rozdílu mezi skupinami — Popis techniky zpracování dat, získaných šetřením dotazníkovým — ‚Koeficient prestiže‘ a způsob, jak byl stanoven — Grafické znázornění koeficientu prestiže za pomoci dvanácti prestižních reliefů — Výklad prestižních reliefů podle skupin: jakého poměrného prestižního pořadí dostalo se klasifikovaným povoláním vždy v rámci jedné a téže profesionální skupiny — Výklad prestižních reliefů podle povolání: jaké je prestižní umístění vždy jen jednoho z klasifikovaných povolání v průběhu všech dvanácti základních skupin (rozdíly a shody meziskupinové) — Která povolání se těší všeobecnému uznání své užitečnosti, která mají prestižní polohu ‚střední‘, a konečně která povolání mají prestižní pořadnice záporné — Kontrola za pomoci ‚pořadních čísel‘ prestižního umístění — Ve kterých skupinách a kolikrát nebylo to či ono povolání do klasifikace pojata vůbec — Přehled námitek a odsudků proti obecné prospěšnosti některých po-

volání — Povolání, která byla odpovídajícími přidána spontánně k vůli odsudku — Povolání, která byla odpovídajícími připsána spontánně jako důležitá a všeobecně prospěšná — Rozdíly a shody mezi skupinami pokud se týče způsobu, jak jejich členové odpovídali k druhému a třetímu bodu dotazníku; doklady o loyálnosti v povolání a o existenci profesionálního antagonismu 179

VI.

SHRnutí VÝSLEDKŮ:

Tři stupně ve výkladovém postupu — Stanovení výsledného pořadí klasifikovaných povolání vypočtením koeficientu prestiže z průměru všech dvanácti základních skupin — Pět povolání s prestižní pořadnicí kladnou (rolník, učitel, dělník, řemeslník, lékař); tři povolání s prestižní polohou střední (inženýr, obchodník, průmyslník); pět povolání s prestižní pořadnicí zápornou (voják, politik, umělec, kněz, advokát) — Rozdíly v odstupňování významu různých povolání — Součet všech případů, kolikrát bylo které povolání z klasifikace vypuštěno — Kolikrát byla úhrnem jednotlivá povolání předmětem námitek a odsudků; nízký koeficient prestiže nemusí být vždy současně svědectvím o existenci profesionálního antagonismu (doklady) — Rozlišení mezi prestižem sociální utility povolání a jejich sociálním prestižem vůbec — Poznámka o povaze postojů negativních (námitky a odsudky) — Radikální konservativismus — Partikularismus jednotlivců a skupin proti zájmům obecnosti — Doklady o existenci partikularismu profesionálního — Tendence zdůraznit (přímo i nepřímě) prospěšnost povolání vlastního — Profesionální sebevědomí a interprofesionální affinita — Postoje lidí prostých u srovnání s postoji jedinců studovaných — Poměr složky hmotné a složky duchovní při vytváření veřejného blaha — Jednostranné a kusé chápání pojmu veřejného blaha: hlediska egocentrická — Žádný zřetel částečný nesmí být povyšován na zřetel obecnosti — Žádoucí kritičnost, zaujatá pro nápravu nedostatků ve veřejném životě, proti bezpředmětnému škarohlídství, předsudkům a zaslepené nevědomosti; stavovská výlučnost a odkud se pramení; činností výchovných institucí může býti zmenšen vliv rozkladných sociálních antagonismů — Sama povaha práce činí některá povolání méně populární než povolání jiná — Doklady o tom, že v našich lidech je též mnoho zdravého rozpoznání, rozvážnost v úsudku, smysl pro poměrnost, cit úcty k práci druhých, vědomí závislosti jedněch na druhých, živý cit pro spravedlnost, pro solidaritu v práci a pro pracovní morálku, krátce osvědčené chápání základů společenského řádu, z něhož vyrůstá blaho všech — Splnění subjektivního předpokladu demokratického soužití občanů: číselný poměr úhrnného počtu profesionálních postojů kladných a profesionálních postojů záporných — Smysl Havlíčkova a Masarykova hesla: „Já pán - ty pán“ — Demokratická společnost není vylučováním vůdčí elity; žádá naopak účastenství všech za odpovědného vedení nejlepších a nejschopnějších — Specifická povaha každého sociálního jevu je determinována časově i místně; co to znamená s ohledem na výsledky našeho šetření — Které jsou výsledky této studie pro obor poznání obecně sociologického, pokud se týkají: a) sociálního prestiže povolání ve vztahu k veřejnému blahu; b) povahy sociálních postojů; c) metody výzkumu a metody zpracování 226

CONTENTS AND A SHORT SUMMARY 257